

ШУМЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ
„ЕПИСКОП КОНСТАНТИН ПРЕСЛАВСКИ”
ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „МУЗИКАЛНА ЕСТЕТИКА, МУЗИКАЛНО
ВЪЗПИТАНИЕ И ИЗПЪЛНИТЕЛСТВО”

ХРИСТО АТАНАСОВ АТАНАСОВ

ДИРИЖИРАНЕТО КАТО ОРГАНИЗИРАНО
ПРОСТРАНСТВО НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА
БЪДЕЩИТЕ УЧИТЕЛИ ПО МУЗИКА С МУЗИКАЛНОТО
ИЗКУСТВО

АВТОРЕФЕРАТ
на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „доктор”
Област на висше образование: 1. Педагогически науки
Професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по...
Научна специалност: „Методика на обучението по музика”

Научен ръководител:
доц. д-р Янна Рускова

ШУМЕН
2020

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на съвет на катедра „Музикална естетика, музикално възпитание и изпълнителство” при Педагогическия факултет на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски”.

Дисертационният труд е с обем 184 страници. От тях 160 страници са основен текст-изложение, 7 страници – библиография, 14 страници – приложения. В рамките на текста-изложение са включени 9 диаграми, 1 фигура, 4 таблици, 1 схема. Библиографията включва 138 източници: 121 на кирилица, 14 на латиница, 3 от интернет.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 13.02.2020 г. от 11.00 часа в зала 211 на Педагогическия факултет.

УВОД

Съвременните тенденции и изисквания към учителите поставят проблема с организирането на художественото образование на учениците, което е свързано със създаването на развиваща се артистична среда, условия за творческа реализация на учениците, идентифициране на техните художествени наклонности и интереси.

Във връзка с това е необходим специален подход, насочен към разбиране на същността на организацията на художествените дейности като пространство на взаимовръзки, взаимодействия и взаимоотношения между ученик и учител, обединявайки ги с общата идея за художествено творчество, интегрирайки значенията, целите и ценностите на дейностите и комуникацията в изкуството.

Въпреки факта, че употребата на категорията „пространство” в науките често е метафорична по своята същност, в определени области на хуманитарното познание тя определя специфичните характеристики на човешката дейност и свойствата на реалността, организирана от нея. В този аспект и предвид пряката връзка на позициите на учителя по музика като медиатор в различните музикални пространства със социалната и музикално-техническата същност на диригентските дейности, както и поради синтезиращия характер на дирижирането като музикално-изпълнителска дейност, дирижирането се поставя в позицията на организиращ фактор в пространството на взаимодействие с музикалното изкуство като цяло и в музикалното произведение в частност.

В тази връзка, при обучението на бъдещите педагози по музика по дирижиране, на преден план се поставя не само овладяването на технически знания и умения в областта на дирижирането, но и формиране у студентите на експресивно поведение и комуникативност, с цел подготовка на компетентен педагог-музикант, способен да осъществява на високо професионално ниво работата си с учениците в часовете по музика и извънкласните музикални дейности. При обучението по дирижиране у студентите се формира компетентност на базата на изграждане на знания и умения, пряко свързани с овладяването

на средствата на непосредственото и опосредствено общуване и определено социално поведение.

Актуалността на изследването на дирижирането като организирано пространство на взаимодействие с музикалното произведение се обуславя от необходимостта от формирането на определен вид организационна компетентност у бъдещите учители по музика, изградена на основата на професионално придобити знания, умения и компетентности, интегриращи различни действия с музикално-изпълнителски, психолого-педагогически, организационно-управленчески характер.

Всичко това, както и степента на разработеност на проблема за пространството на взаимодействие на бъдещите учители по музика с музикалното изкуство в процеса на дирижиране обуслови обекта, предмета, целта и задачите на настоящото изследване.

Обект на изследването е изграждането на нова визия за пространството на взаимодействие с музикалното изкуство и дирижирането като важен фактор за организирането му.

Предмет на изследването е разкриването на закономерностите и спецификата на овладяването на знания и умения и формирането на диригентска компетентност на студентите от специалност Педагогика на обучението по музика, за организиране на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство при обучението им по дирижиране.

Целта на настоящия дисертационен труд е извеждане и обосноваване на комплекс от педагогически условия и детерминиращи фактори, осигуряващи ефективността на учебния процес при формирането и развитието на диригентската компетентност на студентите, за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство.

Изследователската **хипотеза** съдържа система от предположения, че процесът на формиране на диригентска компетентност на студентите за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство при обучението им по дирижиране ще бъде по-ефективно, ако:

а) диригентските дейности и дирижирането се разглеждат като съзнателно организирано пространство на взаимодействие с

музикалното изкуство, което се осъществява като взаимодействие между неговите субекти (преподавател и студенти) и води до формиране на духовно-творчески връзки и хуманистични, диалогични отношения между тях в този процес;

б) извеждането на съдържанието и структурата на диригентската компетентност на студентите за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство ще осигури:

- създаване на оптимални условия за изява на субектната активност на студентите в изпълнителската дейност, свързана с тяхното формиране и развитие като бъдещи учители по музика;

- използване на ефективни форми и методи за активно функционираща образователна среда, базираща се на личностно-ориентираността, междудисциплинарността, компетентностната, интегративната, асоциативната, конструктивистичната и функционалната подходи;

- изграждане на способности у студентите за планиране и организиране на диригентските и музикално-изпълнителските дейности и осигуряване изпълнението на приоритетни задачи, разработване на алтернативни решения и подбор на най-оптималните от тях;

в) педагогическите условия ще моделират готовността на студентите за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство в контекста на бъдещата им професионална дейност и ще включват набор от художествени, творчески и образователни цели, диалогични отношения на субектите на учебния процес, различни форми на индивидуално и колективно творчество;

За постигане на поставената цел в настоящия труд са изведени следните **задачи**:

1. Да се направи теоретичен анализ на съвременната литература, касаеща различните аспекти на дирижирането като организирано пространство на взаимодействие с музикалното изкуство;

2. Да се разкрият обективните закономерности на дирижирането като ефективно средство за организиране на взаимодействието на студентите, бъдещи учители по музика с

музикалното изкуство, чрез целесъобразно организиране на диригентските и музикално-изпълнителските дейности.

3. От позициите на функционално-аналитичния подход да се разкрие характеристиката на диригентската компетентност на студентите за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство и съответните ѝ компетенции.

4. Конкретизиране на педагогическите условия и фактори, осигуряващи формирането на компетентността на студентите за организиране на взаимодействие с музикалното изкуство при обучението им по дирижиране.

За осъществяване целите и задачите на дисертационния труд се извърши изследване на нивото на формираната организационна компетентност и съответните ѝ компетенции на 35 студенти, които са анализирани с оглед на определяне на ефективността на технологичния музикално-педагогически модел. Изследването е осъществено в Педагогически факултет на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ в периода 2015 – 2018 година.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ПЪРВА ГЛАВА съдържа теоретични основи и изследвания относно пространството на взаимодействие с музикалното изкуство.

В първи параграф се разглежда въпросът за същността и характеристиката на взаимодействието с музикалното изкуство.

Поставя се въпросът за взаимодействието на личността с изкуството на основа на социално-психологическия, естетико-психологически подход. Определени са етапите, през които преминава процесът на взаимодействие с музикалното изкуство, като човекът и музикалното изкуство са разглеждани като две обособени социално-психологически структури и реални субекти на това взаимодействие: човекът – като основен, особен субект, а музикалното изкуство – като специфичен субект, изразител на творческа общност.

Насочва се вниманието и към психологическата характеристика на личността като субект на взаимодействието с музикалното изкуство, показваща нейното разнообразно и многостранно съчетание от качества, личностни черти, както и от дълбоко свързани и взаимно допълващи се психични процеси, състояния и свойства.

Разглеждат се научните постановки, разкриващи художественото общуване като самостоятелна и специфична форма на музикално-художествена активност на човека, в резултат на която се осигурява взаимодействието му с музикалното изкуство, както и естетическото отношение на човека към музикалното изкуство, неговата същност, характеристика и роля при това взаимодействие.

Във втори параграф се разкрива пространството на взаимодействие с музикално изкуство на основа на научните концепции за универсалността на категорията "пространство", позволяващи извеждането на необходимите идентификационни показатели на дирижирането като процес на взаимодействие с музикалното изкуство като цяло и художественото произведение в частност.

В трети параграф са изяснени основните характеристики на художественото пространство като пространство на взаимодействие с музикалното изкуство на основа на изследване на човешката дейност на социокултурно (Л. С. Выготский, М. Карлан, П. А. Сорокин, П. А. Флоренский, Г. Г. Шпет), изкуствоведческо (Д. С. Лихачёв, В. А. Фаворский, Л. В. Якубина и др.), психолого-педагогическо (А. Я. Бродецкий, Д. Б. Кабалевски, А. А. Мелик-Пашаев, К. С. Станиславский, Б. Л. Яворский и др.) нива.

Изведени са основанията художествената дейност да се определя като вид духовна дейност, в която социално-медианите взаимоотношения между субект и обект се трансформират в личностно-индивидуални нагласи на твореца и се превръщат в негова вътрешна собственост.

В четвърти параграф, на основа на анализираниите подходи към разбирането за художественото пространство, дирижирането се определя като преобразувана с мануално-

изпълнителски средства художествена реалност, в която се осъществява организацията на дейностите и общуването между диригент, музикално произведение и изпълнители, предоставяща субективна, хуманна и творческа позиция на диригента, осъзнаващ целостта, ценността и смисъла на този процес и участващ в него като съавтор и съмишленик.

В този параграф, на основа на научните концепции и формулираната от тях универсалност на категорията "пространство", са изведени необходимите идентификационни показатели на дирижирането като процес на взаимодействие с музикалното и дефиницията на „диригентско пространство“. Изследвани са пространствените отношения на специфични пространствено-времеви структури, отношението „пространство-дирижиране“, което дава възможност за ново тълкуване на същността на дирижирането.

Анализът на научната литература относно темата на настоящия труд позволява да се направят следните изводи:

1. Въвеждането на категорията „пространство“ в терминологичния апарат на дирижирането е свързано с процесите на интегриране на знанието, необходимостта от целостта на образованието, с необходимостта от установяване на хармония в отношенията между центриране върху ученика и ориентация към организиране на подходящи условия за неговото образование.

2. Пространството на взаимодействие с музикалното изкуство се осъществява като взаимодействие на субекти на музикално-изпълнителски и диригентски дейности, което води до формиране на духовни и творчески връзки и хуманистични, диалогични отношения между участниците.

3. Пространството на образованието се организира в условия на взаимно разбиране (възприемането на различна гледна точка не е толкова погрешно, а като различно); взаимни отношения (средствата за влияние се определят от ефекта на други средства); допълване (предоставяне на възможност всеки участник в образователното пространство да поеме много социални роли, което позволява на индивида да проведе диалог на своите вътрешни и външни гласове).

4. Пространството става диригентско чрез обективизиране на значения и цели, осъществяване на творчески педагогически идеи, които се възприемат като събитие не само от учащите, но и от преподавателите. Различните видове педагогически действия се осъществяват във взаимосвързаност и взаимозависимост, което ни позволява да гарантираме динамиката на развитието на събитията по пътя за постигане на целите на образованието.

5. Неустойчивостта и вариативността на пространствените структурни взаимоотношения налагат тяхното целево планиране, организиране и управление, което поставя дирижирането в позицията на организиращ фактор в пространството на взаимодействие с музикалното изкуство.

ВТОРА ГЛАВА съдържа теоретичните основи на организацията, постановката и методиката на изследването.

В първи параграф се разкриват методологическите основи на изследването, свързани със съвременните тенденции за разширяване периметъра на практическото приложение на дирижирането и диригентския жест в различните сфери на музикално-изпълнителската практика и необходимостта от специалисти, компетентни в областта на дирижирането и диригентските дейности.

На основа на теоретичните постановки, както и степента на разработеност на проблема за обучението на студентите – бъдещи учители по музика са изведени обектът, предметът, целта, задачите и хипотезата на изследването.

Във **втори параграф** се разкриват организацията и контингентът на изследването.

Организацията на настоящото изследване е съобразена с изискванията за провеждане на подобен тип изследвания и включва следните три етапа:

Констатиращ етап – набиране на емпирична информация, чрез диагностични процедури, насочени към установяване на входното състояние и степента на развитие на диригентските компетентности и съответните им компетенции у студентите;

Формиращ етап – апробиране на научнообоснована музикално-педагогическа технология, разработена на основа на теоретичния модел за развитие на диригентските компетенции;

Заключителен етап – отчитане на изходното състояние и динамиката в развитието на диригентските компетенции на изследваните студенти в резултат на приложения теоретичен музикално-педагогически модел и предлаганата организация на учебния процес в различните му форми.

Изследването е осъществено в Педагогически факултет на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ в периода 2015-2018 г. Включва общо 245 единици диагностични данни (от Тестове и Индивидуални рейтингови карти), на 35 студенти от специалност „Педагогика на обучението по музика“, които са типични от педагогически аспект лица, даващи представа за генералната съвкупност. Това дава обективна възможност за съпоставяне и анализ на емпиричните данни за профила на изследваните студенти и в следната посока: пол, успех от обучението (от пет учебни дисциплини), свързани със спецификата на изследването.

За решаване на поставените задачи се използват следните **методи**: теоретично проучване и анализ; теоретическо моделиране; студентска образователна технология (портфолио), педагогически експеримент; методи за контрол и оценяване на овладяните знания, умения и компетентности (*балово-рейтингова система за оценяване*), методи на статистическа и математическа обработка на резултатите.

Във **втори параграф**, на основа на анализа на теоретичните постановки от първа глава, е изведена технологията на организиране на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство, която осигурява структуриране, съгласуваност, последователност, оптимизация в процеса на създаване на диригентската реалност, представляваща художествена цялост.

Дирижирането е подходът за установяване и изграждане на взаимовръзките и взаимодействието между пространствените конструкции, условията в които те се разгръщат и си взаимодействат.

В настоящото изследването, понятието "организиране" се разглежда като функция на управлението на диригентските действия, свързани с музикално-изпълнителските процеси и всички елементи, необходими за реконструкцията на изграденият в съзнанието на студента музикално-художествен образ на музикалното произведение. Организирането се определя и като съзнателно постигнат резултат при образуването на музикално-изпълнителска система, и като дейност по съчетаването на различни фактори, от които зависи музикално-изпълнителския процес. Функцията "организиране" на това равнище на управление се разглежда и по отношение на връзките между субекта и обекта на взаимодействието.

Разбирането за организацията на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство като съвместна работа (между учителя-диригент и учениците) води до идентифициране на *etapume* на проектиране, изпълнение и рефлексивен анализ в структурата на неговата организация. Като такива в този параграф са изведени:

Първи етап – разработване и постановка на цели и задачи на музикално-изпълнителски процес и определяне на пътищата и средствата за реализирането им в колективна творческа работа. Значението на този етап е, че той определя планирането като форма на проявление на целенасоченото въздействие върху изпълнителите (индивидуални и като колектив), което от своя страна предвижда разработване и постановка на целите на музикално-изпълнителски процес и определяне на пътищата и средствата за реализирането им. образователни, морални и художествени цели, както и начините за постигането им.

Втори етап от организацията на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство – свързан с управление на изпълнителските процеси и оптималното организиране на дейностите. Това е етап, в който се въплъщава, материализира творческата идея на практика чрез индивидуална интерпретация на художествено-педагогическата концепция. Изпълнението му налага някои корекции в плана, тъй като се случва в условия на човешка комуникация, което до голяма степен е непредсказуемо. Изисква се спазване на предварително изготвения план, въпреки

промените, въведени от реалността, и управление на емоционалното и творческото състояние на изпълнителите.

Третият етап е посветен на рефлексивна и аналитична дейност, която се основава на осмисляне на резултатите, фиксиране на успешни фрагменти, намиране на решение на идентифицираните проблеми, изясняване на тактиката за изпълнение на педагогическите действия. На този етап се изгражда система от тематични връзки, правилността и своевременността на управленските решения на диригента, от които пряко зависи ефективността на всяко негово действие.

Компетентността на бъдещите специалисти на всеки етап има свои собствени характеристики. На *етап на проектиране* това е способността за творческо моделиране, планиране, създаване на художествен „образ“ на музикалното произведение, предстоящата дейност. На *етапа на изпълнение* е художественото въплъщение на плана, основаващо се на емоционална и творческа активност. На *етап анализ* включва фиксиране на добри моменти, търсене и идентификация на причини за неуспех и грешка.

Въз основа на функционално-аналитичния подход, установената и емпирично доказана процедура за измерване на диригентските компетенции в процеса на обучението на студентите по дирижиране е определена характеристиката на диригентската компетентност за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство на студента, както и съответните ѝ компетенции, критерии и показатели (Таблица 1).

Таблица № 1

Равнище на организиране на пространството на взаимодействието с музикалното изкуство	Компетенции	Критерии
Функционално-структурно	<i>Разработване и постановка на цели и задачи на взаимодействието с музикалното производство и определяне на пътищата и средствата за реализирането му</i>	<i>Критерий 1 Готовност за прогнозиране на изпълнителския процес и определяне на начините на реализация на замисъла като цяло</i>
		<i>Критерий 2 Готовност за подчиняване на своите действия на поставените цели</i>
		<i>Критерий 3 Определяне на дейностите като част от изпълнителския процес и техните входящи и изходящи характеристики</i>
		<i>Критерий 4 Организиране на изпълнителските действия на основа на планирано-зададена "траектория"</i>
Процесуално-ситуационно	<i>Ориентиране в ситуацията и решаване на проблем. Контрол и регулиране на резултатите от музикално-изпълнителския процес</i>	<i>Критерий 1 Разработване на алтернативни методи, които могат да се използват за промяна след установяване и анализиране на проблема</i>
		<i>Критерий 2 Изработване и вземане на решение. Дефиниране на задачите и прилагането им в хода на изпълнителските дейности</i>
Информационно-комуникативно	<i>Информационно-комуникативно въздействие и взаимодействие</i>	<i>Критерий 1 Познаване, разбиране и владеење на вербална и невербална комуникация и използването ѝ по правилен начин</i>
		<i>Критерий 2 Предаване на информацията по разбираем за изпълнителите начин</i>
		<i>Критерий 3 Интерактивно взаимодействие при управлението на музикално-изпълнителския процес. Емоционално въздействие над изпълнителския състав</i>

Специфичните характеристики на диригентска компетентност на студентите и съответните ѝ компетенции пряко се свързват с формиране и изграждане на:

- способности у студентите за проектиране на подходящи действия за оптимални решения при взаимодействието им с произведение на музикалното изкуство;

- самостоятелност в организиране на диригентските дейности за решаване на определени образователни задачи;

- възможност за бързо адаптиране към променящи се професионални условия;

- системност при изграждането на практически умения и навици у студентите за овладяване на задачите при самоподготовка за семинарното упражнение;

- пренасяне и прилагането на музикалните знания, умения и личен музикален опит при овладяване на определена музикална универсалност за реализиране на специфичните музикални дейности и действия, свързани с изграждането на диригентска техника и нейното прилагане в определен вид музикално-изпълнителска практика;

- овладяване на достатъчно ниво на артистизъм в словесното и музикално-художествено общуване при излагане на концепциите и поставянето на задачите при работа с изпълнителите;

- умения за планиране, инициатива и развитие на собствените когнитивни процеси.

Компетенция /К1/. Разработване и постановка на цели и задачи на взаимодействието с музикалното произведение и определяне на пътищата и средствата за реализирането му.

Тази компетенция пряко касае планирането като форма на проявление на целенасоченото въздействие върху изпълнителите (индивидуални и като колектив), което от своя страна предвижда разработване и постановка на целите на музикално-изпълнителския процес и определяне на пътищата и средствата за реализирането им. Компетенцията осигурява готовността на студента да формулира целите за реализиране на всеки един музикално-изпълнителски процес по посока на:

– усъвършенстване на компонентите на изпълнителския комплекс;

– системност и последователност при поставянето и разрешаването на техническите и художествени задачи и степенуването им по трудност;

– единство между художествените цели и техническите методи на основата на яснота и изострен усет за художествена мярка.

В най-широк аспект знанията и уменията на студента, които се формират от тази компетенция относно планирането, целеполагането и превръщането на плановете в действие са насочени към:

- разработване на план на всяко едно музикално изпълнение на базата на предварителен анализ на музикалното произведение и разработена изпълнителска концепция;

- привеждане на плана в действие – организиране на взаимодействието с музикалните изпълнители и дейностите за постигане на целите, вземане на решения, формулиране на задачи, контролиране и регулиране на резултатите;

- планиране на дейностите и конкретните действия за постигане на целите и изпълнение на задачите при реализиране на авторски и изпълнителски замисъл;

- използване на познанията, относно музикално-техническите възможности на изпълнителите, при поставяне на конкретни изисквания и формулирането на задачите в процеса на реализиране на конкретните дейности;

- обединяване на взаимосвързаните дейности и действия в цялостна система и подчиняването им на предварително изградения общ план на обективизация на музикалното произведение.

Всичко това дава възможност студентът да моделира музикално-изпълнителските процеси и да организира изпълнителските действия в зависимост от планираните конкретни цели и задачи по посока на:

- нотирани структури (скелет на музикалната мисъл);

– ненотираните микроструктури и микроструктурните промени (разгръщане на движението на музиката, с разнообразни изменения, контрасти, тезис и антитезис);

Тази компетенция пряко се свързва и с готовността за извършване на промени на конкретни изпълнителски действия, двигателно-технически методи и средства, психо-емоционално състояние, вътрешно-слухови представи, тактилни усещания и др. с цел изграждане и творческо пресъздаване на художествения образ.

Компетенцията включва: концептуални умения, диагностични и прогностични умения, умение за работа с хора, технически умения.

Компетенция /К2/. Ориентиране в ситуацията и решаване на проблем. Контрол и регулиране на резултатите от музикално-изпълнителския процес.

Тази компетенция се свързва с правилността и своевременността на управленските решения на диригента, от които пряко зависи ефективността на всяко негово действие. Нейната характеристика се изразява в предписание на действия, набелязване на мерки, позволяващи да се преведе системата от едно състояние в друго, или да се измени самото състояние при възникване на проблемна ситуация. Нейната характеристика осигурява диригентски решения, които да бъдат:

- обосновани и непротиворечиви, съгласувани както с вътрешните, така и с външните обстоятелства, а така също и с предшестващи и предстоящи решения;

- конкретни, с точен адресант, срокове на изпълнение и отговорности;

- своевременни и ефективни, т.е. най-доброто по отношение на настоящи и бъдещи цели;

- съобразени с изискванията на партитурата, указанията и разпорежданията в организацията.

Компетенция /К3/. Информационно–комуникативна компетенция

Тази компетенция се свързва с художественото общуване и в различните ситуации се проявява по различен начин. Формирането ѝ е насочено към изграждане на знания и умения,

пряко свързани с овладяването на средствата на непосредственото и опосредствено общуване и определено социално поведение.

Като измерител на ефективността на общуването се определят степента на съответствие между това, което диригентът иска да съобщи и това, което изпълнителите разбират, т.е. ефективното общуване, при което има минимален брой деформации при приемането на информацията, водещо до засилване на взаимното разбирателство между партньорите. За да се достигне до такъв начин на общуване, трябва да се:

- осигури достоверност на подадената информация,
- изпращат разбираеми съобщения,
- получава обратна информация, относно разчитането на съобщенията.

Тази компетенция се свързва с комуникативно-информационната функция на управлението на музикално-изпълнителския процес и се изразява в следните три направления:

- информационно-комуникативно – управлява се закодираната с изразните средства на музиката информация: звук, форма, съдържание;
- емоционално-комуникативно – управляват се чувствата и емоциите на изпълнителите;
- образно-комуникативно – управлява се формирането на художествения образ.

За диагностициране на успеваемостта при усвояването на отделните компетенции към всеки един от критериите се прилагат показатели, на базата на които са обособени 4 нива, даващи представа за степента на формиране и развитие на диригентските компетентности.

НУЛЕВО (Н₀) – невъзможност за изпълнение и вникване в структурата на учебната задача, неосъзнаване и постигане на взаимовръзката на отделните компоненти: инструкция – еталон – необходим резултат;

СРЕДНО (Н₁) – изпълнение на поставената задача с помощ, неаргументираност на действията, липса на самостоятелност в търсенето на решения при овладяването на

задачата и начините за преодоляване на проблемните моменти, невъзможност за самопреценка, липса на аргументация;

ДОБРО (Н₂) – правилна ориентация в изискванията при изпълнението на поставената задача, допускане на неточности, които чрез допълнителни указания са преодолявани, аргументиране на последователността на действията, но допускане на грешки в тяхното изпълнение, поради недостатъчно овладяване на изпълнителската техника, затруднена самопреценка.

МНОГО ДОБРО (Н₃) – самостоятелност при изпълнението на поставената задача, логична и аргументирана последователност на действията, анализира съдържанието и структурата на поставената задача, търси опора в овладяните до момента знания и умения, търсене на оптимални начини за решение, много добра изпълнителска техника и точно изпълнение, обективна, мотивирана самопреценка.

Скалата за оценка на постигнатите резултати по отделните показатели е следната:

- 0 точки** – Съответства на Първо – нулево ниво (Н₀);
- 1 точка** – Съответства на Второ – средно ниво (Н₁);
- 2 точки** – Съответстват на Трето – добро ниво (Н₂);
- 3 точки** – Съответстват на Четвърто – много добро ниво (Н₃);

Методи на математическа и статистическа обработка

Нивото на формираните компетенции на всеки студент се извежда с помощта на графичен, статистически сравнителен анализ на емпиричните данни при използване на Microsoft Excel 2010; графическо и таблично изобразяване на данните.

Методи за определяне на надеждността на резултата от тестваните студенти по компетенциите

Надеждността се измерва с определяне на коефициент на надеждност, който може да бъде определен по различни методи.

В случая е използван методът на Спирман-Браун за разделяне теста на два равни или относително равни субтеста – четни и нечетни номера на отделните айтеми.

Изчислява се надеждността на резултата от измерването на отделните компетенции K_1, K_2, K_3 , определящи нивото на формираните компетенции на студентите от специалност „Педагогика на обучението по музика“ при изучаването на дисциплината Дирижиране от клавиър.

За целта са определени следните параметри:

- множество от тествани студенти $S_i = \{s_1, s_2, \dots, s_{100}\}$, където i се изменя в интервала от 1 до 100;
- множество от шестнадесет критерия $T_j = \{t_1, t_2, t_3, t_4, \dots, t_{16}\}$ където j се изменя в интервала от 1 до 16;
- скала от отговори N_p където p се изменя в интервала от 0 до 3.

Коефициентът на надеждност от резултатите на тестваните студенти се изчислява по формулата на Спирман-Браун.

$$r_{sb} = \frac{r_t}{1 + r_t}$$

където:

r_{sb} – е надеждността на системата;

r_t - линейната корелация между четните и нечетни балове.

С помощта на електронната таблица Excel се изчислява коефициент на корелация с помощта на преобразуваната формула на Пирсън между четните и нечетни балове на тестваните студенти.

Определяне на валидността на резултатите по компетенции

Методът, използван в настоящото изследване за определяне на валидността, е изчисляване на линейни корелации, показващи силата на линейните връзки между съседни двойки айтеми – в случая между резултатите от съседни критерии. Изчислението е направено с помощта на електронната таблица Excel.

Данните за нивото на компетентностите включват:

1. Резултати на студентите по всеки показател на три основни компетенции на дадената компетентност за входното ниво и изходното ниво в периода на провеждане на експеримента;

2. Динамика на „входните” и „изходните” нива на резултатите на компетенциите;

3. Обобщени резултати за всеки един критерий на съответната компетенция;

4. Обобщени резултати за нивото на изследваните три компетенции, което определя сформираността на дадената компетентност на студентите.

В ТРЕТА ГЛАВА се определят основните педагогически условия и фактори, детерминиращи формирането на диригентската компетентност на бъдещите учители по музика за организиране на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство

В първи параграф на основание на теоретичния анализ на проучената музиковедческа, психологическа и педагогическа литература, както и на изведената постановка на изследването – обект, предмет, цел, задачи, хипотеза са определени педагогическите условия, които стимулират студентите да участват в организирането на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство се организират чрез участието им в музикално-изпълнителски и диригентски дейности и значими художествено-педагогически ситуации.

Във втори параграф се разкриват характеристиката и специфичността на организацията на учебния процес, която е изградена на следните дидактически **принципи**: на художествения диалог, за активност, за нагледност, за вариативност, на креативност (творчество), на координация на действията; и на следните **подходи**: асоциативен, междудисциплинарен, проектно-ориентиран, интегративен, ситуативен, конструктивистичен, функционален, целеви, системен, експресивно-информационен, ударно-капелмайсторски.

Формирането на субективните качества на бъдещия учител и осъществяването на неговите творчески стремежи предполага образователен процес, организиран чрез:

1. професионално-практическа подготовка на студентите, позволяваща рефлексивно планиране и оценяване на процеса и резултата от обучението по дирижиране, да бъде насочена към формиране на следните видове рефлексии: *личностна* – когато се активизират процесите: самоопределяне, мотивация за самоусъвършенстване, целеобразуване, планиране, антиципиране (предварително признаване на дадено твърдение за истинно) и преживяване; *интелектуална* - рефлексията върху собствената познавателна дейност; *праксиологическа* - рефлексията върху приложението на знанията - когато се активизират процесите, проблематизиране и решаване на проблема; *диалогова* – когато при общуване се активизират процесите емпатия (съпреживяване) и рефлексивно слушане.
2. придобиването на знания, формирането на умения и компетентността на студентите за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство, както и развитието на способностите, в настоящия труд има определена логическа последователност, която включва следните етапи: *възприемане на учебния материал – разбиране – осмисляне – обобщаване – затвърждаване – приложение на усвоеното в практиката.*
3. учебното съдържание на дисциплината, в контекст на основните линии на смислово-категориална определеност на „диригентското пространство“ е насочено главно към:
 - формиране на знания, умения и диригентска техника, необходими за разкриване и реализиране на музикалното произведение;
 - формиране на компетенции, осигуряващи разгръщането (реализирането) на диригентски дейности, в контекст на организиране на

пространство на взаимодействие с музикалното изкуство.

4. целесъобразни форми на организация на учебния процес, гарантиращи по-пълноценното усвояване на учебното съдържание, стимулиращи мисловните дейности, подпомагащи саморегулацията и развитието на диригентските способности на студентите.
5. методи на обучението, подпомагащи развитието и усъвършенстването на логическото мислене, активизирането на вниманието, паметта, въображението, волята, емоциите и чувствата. В същото време - осигуряващи процеса на изграждане на двигателните навици, усъвършенстване на диригентската техника и изграждане на навици за организиране и управление на музикалното изпълнение.
6. педагогическо взаимодействие преподавател – студент, насочено към изграждане на положителна мотивация и повишена активност от страна както на студентите, така и на преподавателя.
7. образователната технология - студентско учебно портфолио, характеризираща процесуално-дейностната, организационно-функционалната страна на учебния процес – от целите и мотивите през съдържанието, методите, средствата и условията до оценката на резултатите.

Посочените характеристики на педагогическите условия за обучението на студентите по дирижиране осигуряват постоянна психологическа и педагогическа подкрепа, творческо планиране на дейностите, моделиране на контекста на общуване с помощта на изкуството, емоционалността, изразителност на изпълнението на плана със задължителен рефлексивен контрол, аналитична работа след завършване на всеки етап от диригентската концепция. Обучението им е насочено към подготовка за проектиране и моделиране на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство.

В ЧЕТВЪРТА ГЛАВА се представят и анализират резултатите на изследваните студенти, включени в настоящото проучване.

В първи параграф се представят резултатите и техния анализ, касаещ интерпретацията на количествената и качествената характеристика на формирането на компетентностите, на студентите, свързани с организирането на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство в процеса на обучението им по дирижиране.

Ефективността от педагогическите условия, насочени към формиране на компетентността на студентите за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство в процеса на обучението им по дирижиране, в настоящия труд се установява чрез проследяване динамиката на развитие на формираната компетентност и съответните компетенции на всеки студент. Диагностичната процедура на изследването се провежда в следните направления:

- определяне степента на формираност на диригентската компетентност на студентите за организиране пространство на взаимодействието с музикалното изкуство, чрез установяване на нивата на основните компетенции със съответните критерии и показатели за всяка една от тях на четири оценъчни нива;

- отчитане състоянието и сравняване нивата на формираност на диригентската компетентност на студентите за организиране пространство на взаимодействието с музикалното изкуство при започване на учебния процес, наречено от нас „входно ниво” и при завършване на учебния процес, определено като „изходно ниво”;

- определяне на надеждността и валидността на резултатите.

Данните за нивото на компетентностите включват:

1. Резултати на студентите по всеки показател на основните компетенции за входното ниво.

2. Обобщени резултати за всеки един критерий на съответната компетенция;

3. Динамика на формирането и развитието на компетенциите се определя от извършения сравнителен анализ на резултатите от „входните” и „изходните” нива.

4. Обобщени резултати за нивото на изследваните основни компетенции, което определя сформираността на дадената компетентност на студентите.

Нивото на формираните компетенции на всеки студент се извежда с помощта на графичен, статистически сравнителен анализ на резултатите от нивото на формираните диригентски компетенции на студентите, при използване на Microsoft Excel 2010.

Чрез посочените във Втора глава методи за определяне надеждността и валидността на резултатите е изчислена надеждността на резултата от измерването на три отделни компетенции K1, K2, K3, определящи нивото на формираност на диригентска компетентност, на студентите от специалност Педагогика на обучението по музика, за организиране на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство, при обучението им по дирижиране.

В резултат от проведеното измерване са получени три матрици, всяка от които съдържа резултатите на всички тествани студенти за всяка компетенция.

Изчисленият коефициент на корелация, определен с помощта на преобразуваната формула на Пирсън между четните и нечетни балове на тестваните студенти е **0,960**, който се интерпретира като **отличен**, съгласно Н. Олейник.

Коефициентите на надеждност от резултатите на тестваните студенти, изчислени по формулата на Спирман-Браун за всички компетенции са както следва:

K1 – 0,960;

K2 – 0,957;

K3 – 0,953.

Тъй като тестовете са независими един от друг (измерват различни компетенции), то общият коефициент на надеждност е средно аритметично от коефициентите на надеждност, получени за всяка компетенция. Полученият резултат 0,957 се определя като **отличен**.

Анализът на тези данни показва, че резултатите от тестовете на всички компетенции се интерпретират правилно и тестовата система гарантира висока повторяемост, т.е. висока устойчивост на получения резултат.

Чрез посоченият във Втора глава метод за изследване на определяне надеждността и валидността на резултатите е изчислена валидността на резултата от измерването на трите отделни компетенции. Изчислението е направено отново с помощта на електронната таблица Excel. Посочват се изчислените корелации на бала на всички тествани студенти между двойки съседни критерии за първата компетенция K_1 .

Въз основа на тези данни е изчислен среден коефициент на корелация **0,698**, който на практика е валидността на системата. Съгласно Н. Олейник това е **много добър резултат** и следователно критериите отговарят много добре на изследваната област.

По аналогичен начин е изчислена валидността на останалите две компетенции: K_2 ; K_3 .

Изчислените коефициенти на валидност за всяка компетенция са както следва:

$$K_1 - 0,698;$$

$$K_2 - 0,713;$$

$$K_3 - 0,649.$$

Коефициентът на валидност на резултата за всички компетенции е определен по същия начин, както при надеждността, поради независимостта на компетенциите и той е **0,687**. Съгласно същата скала този резултат се определя като **отличен**, гарантиращ високото съответствие на резултата от тестването на трите компетенции.

Обобщените резултати от изследването и наблюдението на студентите в процеса на формиране на управленската им компетентност показват, че:

1. При дирижирането като организирано пространство на взаимодействие с музикалното изкуство, всички компетенции не се проявяват отделно и сами за себе си, а непрекъснато си взаимодействат и обуславят. Именно сложността на връзките

между организационните функции на диригентските дейности, от една страна, и диригентските компетенции и управленските функции на ръководителя, от друга, прави организирането на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство изключително вариативно и променливо. Това обяснява и малкия процент (12%) студенти, постигнали много добро ниво на резултатите по всички показателни при изходното ниво. Наблюденията по време на изследването показват, че ако студентът има дори и само по един от показателите средно или нулево ниво на овладяност, то това неминуемо води до стресове и сривове (в различна степен) в провеждането на процеса, което пък се отразява негативно на неговата ефективност и ефикасност.

2. Характеристиките и съответно подходите за същността и съдържанието на организационния процес определят интерпретирането на резултатите в два аспекта: функционален и информационно-комуникативен.

Първите две компетенции отразяват чертите на организация на диригентските дейности на функционално-структурно, процесуално-ситуационно равнище. Чрез резултатите на постигнатите нива на съответните критерии се разкрива нивото на целенасоченото организиране на музикално-изпълнителския процес във всички равнища на организиране.

Третата компетенция разкрива организирането на музикално-изпълнителския процес като информационно-комуникативно въздействие и взаимодействие на студентите с изпълнителите в качеството си на ръководители на процеса.

Постиженията на студентите, при формиране на диригентската им компетентност за организиране на пространство на взаимодействието с музикалното изкуство, свързана с организирането на диригентските и музикално-изпълнителски дейности, позволяват да се интерпретират в следните насоки:

□ При овладяването на диригентската компетентност за организиране пространство на взаимодействието с музикалното изкуство, нови за студентите се явяват знанията и уменията, свързани с планиране, организиране и контролиране на диригентските и музикално-изпълнителските дейности. Това

обяснява и по-ниските проценти за много добро ниво на свързаните с тях показатели (1.1.2., 2.2.1., 2.2.2., 3.1.3., 3.2.1., 3.2.2.) между 30% и 40%. Но придобили тези знания и умения, макар и в различна степен, студентите придобиват и демонстрират готовност за:

- разясняване на идеята, структурните особености, съдържанието и характера на образите на музикалното произведение;

- поставяне на конкретни задачи, указания и изисквания за разбирането им;

- определяне на входящите и изходящите характеристики на изпълнителските дейности;

- организиране на предварително планираните изпълнителските действия;

- разработване на алтернативни методи, които могат да се използват за промяна, след установяване и анализиране на проблема;

- изработване и вземане на решение; дефиниране на задачите и прилагането им в хода на изпълнителските дейности.

Постигналите много добро и добро ниво студенти убедително и вярно формират диригентските задачи и вземат правилни музикално-изпълнителски и диригентски решения, съобразно партитурата на произведението, аргументират и прогнозираят бъдещото развитие на събитията на основата на изградена концепция за реализиране на произведението.

□ Най-високите резултати на студентите, при показателите, свързани с познаване, разбиране и владене на диригентския жест като средство за невербално въздействие и взаимодействие на студентите с изпълнителския състав и мобилизиране, организиране и реализиране на личния потенциал, са в резултат на предварително изградена диригентска техника у студентите и умения за проектиране на подходящи мануално-изпълнителски действия и пренасяне на вече изградена диригентска жестикуляция при дирижиране на партитурата на произведението. Това им дава възможност да организират взаимодействие с музикалното произведение, характеризиращо се с:

- правилна координация на личните външни и вътрешни действия и подчиняването им на поставените цели;
- увереност и инициативност;
- самостоятелност и настойчивост при прилагане на взетите художествени решения;

- правилна самооценка и контрол на собствената работа.

□ Предварително овладяните диригентски компетентности, по посока на преодоляване на личната интровертност от страна на студентите, при използването на пантомимичните средства, гарантират високите проценти за овладяно на много добро ниво, целенасочено, емоционално въздействие на студентите, като ръководители при изобразяване на музикалния образ.

□ Добрата предварителна подготовка на студентите по дирижиране им позволява убедително и вярно да формират диригентските задачи и да вземат правилни музикално-изпълнителски и диригентски решения, съобразно партитурата на произведението, аргументират и прогнозираят бъдещото развитие на събитията, на основата на изградена концепция за реализиране на произведението.

Следователно, студентите определят и прилагат диригентската техника при активното художествено интерпретиране на изградения в съзнанието им художествен образ и избират подходяща стратегия за организиране на музикално-изпълнителските и диригентски дейност на много добро ниво и добро ниво.

В резултат на анализа на експерименталната работа се стигна до следните заключения:

□ Изведените характеристики на диригентската компетентност и нейното формиране и прилагане в условията на учебното съдържание осигуряват етапността при овладяването и разгъването на диригентската техника и дейности, насочват към диригентско моделиране на изразителността и експресивността на изпълнението и предаване на идейно-емоционалното съдържание на музикалната творба при взаимодействието с нея от страна на студента.

□ Компетентността на студентите, която се формира в процеса на обучението им по дирижиране по дисциплината Дирижиране от клавиър, е вътрешна система от ресурси, необходими за ефективно организиране и ръководство на всички компоненти на дирижирането като организирано пространство на взаимодействие с музикалното изкуство (цели, принципи, съдържание, технологии и т.н.). Тя се разглежда като интегрирана система, която включва: оперативнo-технологични, научно-теоретични и социално-психологически характеристики.

□ Компетентността на студентите за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство се проявява в управленските дейности и част от тях налагат необходимостта от формирането у студентите на управленски знания и умения като:

- анализ и мониторинг на диригентските и организационните дейности;

- поставяне на цели, създаване на проекти на музикално-изпълнителски процес;

- диагностика и оценка на собствените действия, позволяващи рефлексивно да планира и оценява процеса и резултата на своето обучение по дирижиране;

- вземане на решения в музикално-изпълнителските и диригентски ситуации;

- лидерство, управление на собствените знания, познавателни, изследователски, независими и учебни дейности;

- самоуправление и самочувствие на студентите.

□ Идентифицираните компетенции за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство са измерима възможност на студентите да действат качествено и резултатно при решаване на конкретни задачи, които възникват в процеса на обучението по дирижиране, като процесите на тяхното формиране пряко се свързват с фиксирането, описанието и оценяването им. Комплексната оценка на развитието на компетенциите на студентите, осъществявана чрез балово-рейтинговата система, осигурява прозрачността и поддържането на обратна връзка на преподавател – студент в учебно-възпитателния процес.

ОБОБЩЕНИЯ И ИЗВОДИ

Обобщените интерпретации, дадени в изследваните източници и анализиранияте подходи към разбирането за взаимодействието „човек – музикално изкуство“ и художественото пространство, като връзка с произведението, създадено в процеса на художествената дейност, позволяват определянето на дирижирането като *художествено пространство*, свързано с разкриване на интерградивните взаимовръзки, взаимоотношения и взаимодействия в цялостния процес на организиране на диригентските дейности и музикално-изпълнителския процес.

Осъщественият теоретичен анализ показва, че това, което прави „институцията“ дирижиране уникална, като „свят на изкуство“, е неговата адаптивност към различните пространства. В научните разработки дирижирането се определя и като подход за установяване и изграждане на взаимовръзките и взаимодействието между пространствените конструкти, условията в които те се разгръщат и си взаимодействат.

От друга страна, високото ниво на универсалност, което притежава понятието "взаимодействие", предполага намиране на организационен фактор, способен да "спомага съвместната художествена дейност". Именно такъв *организационен фактор* в пространството на взаимодействие с музикалното изкуство се явява дирижирането.

Социалните функции на диригентския жест определят превръщането му в работна практика или белег на определено ниво диригентски знания, умения, компетенции, след конкретни начини на обучение и реализиране в определено пространство. Ето защо *диригентската дейност* е и един от факторите за формиране у учителя по музика на знания и умения за организацията и управлението на специфичен социален модел на „свят на изкуство“, определен от нас като пространство на взаимодействие с музикалното изкуство. В резултат на анализа на изследователската работа е изводът, че притежаването на диригентска компетентност за взаимодействие с музикалното изкуство с нейните структури, нива, етапи и педагогически

условия на формиране, дава възможност на студента да бъде успешен ръководител на процесите на това взаимодействие в различните му аспекти.

В хода на опитно-експерименталната работа се получи потвърждение, че изведените педагогически условия се явяват необходима основа за формирането на диригентска компетентност за организиране на пространството на взаимодействие с музикалното изкуство, а самата компетентност е една от целите на професионалната подготовка на бъдещите учители по музика.

Данните от резултатите на експеримента свидетелстват за сформираността на търсената компетентност у студентите. Достоверността на получените резултати се осигурява от обосноваването на изходните теоретико-методологически позиции, прилагането на методи, съответстващи на обекта, задачите, логиката на изследването, коректната организация на изследователската дейност, както и стабилността при съчетанието на количествения и качествен анализ на резултатите, а методите на статистическата и математическата им обработка определят тяхната надеждност и валидност.

Всичко това дава основание да се счита, че:

1. Диригентската компетентност позволява на студентите успешно да формират периметъра на пространството на взаимодействие с произведение на музикалното изкуство, чрез оптимално управление и организация на диригентските дейности, в които се очертават основанията за реализирането му в различните форми на музикално-изпълнителския процес.

2. Студентите определят и прилагат диригентската техника при активното художествено интерпретиране на изградения в съзнанието им художествен образ и избират подходяща стратегия за организиране на музикално-изпълнителските и диригентски дейности.

3. Приложените педагогически условия и детерминиращите процеса на формиране на дирижирането като организирано пространство на взаимодействие с музикалното изкуство фактори осигуряват формирането и развитието на

съответната диригентска компетентност у студентите – бъдещи учители по музика.

4. Осмислянето от страна на студентите на диригентските дейности и дирижирането като съзнателно организирано пространство на взаимодействие с музикалното изкуство води до формиране на духовно-творчески връзки и хуманистични, диалогични отношения между субектите в този процес.

5. Чрез изведените и ясно разработени компетенции в настоящото изследване се организира, контролира и оценява степента на формираност на управленската компетентност на студентите, която им осигурява експресивно поведение и комуникативност, развитие на лидерски качества, необходими в бъдещата им професионална дейност като учители по музика.

Тези основания аргументират извода за това, че хипотезата е потвърдена. Резултатите от проведеното изследване дават основание да се направят следните изводи:

Изводи с теоретичен характер и значимост

В настоящото изследване е реализирана идеята за осъществяване междудисциплинарен и вътрешнодисциплинарен синтез на получените знания и умения от музикално-теоретичните дисциплини и субектния опит на студента, в резултат на което се овладява дирижирането и диригентските дейности в конкретни музикално-изпълнителски диригентски практики, в контекст на взаимодействие с музикалното изкуство.

Компетентността на студентите, която се формира в процеса на обучението им по дирижиране, е вътрешна система от ресурси, необходими за ефективно организиране и ръководство на всички компоненти на дирижирането като организирано пространство на взаимодействие с музикалното изкуство (цели, принципи, съдържание, технологии т.н.).

Наличието на яснота в рамките на всяка от компетентностите дава възможност на студентите да знаят и разбират теоретичните и практическите основания за постигане на:

- самостоятелност в организиране на диригентските дейности за решаване на определени образователни задачи;
- възможност за бързо адаптиране към променящи се професионални условия;
- системност при изграждането на практически умения и навици у студентите за овладяване на задачите при самоподготовка за семинарното упражнение.

Идентифицираните компетенции за организиране на пространство на взаимодействие с музикалното изкуство са измерима възможност на студентите да действат качествено и резултатно при решаване на конкретни задачи, които възникват в процеса на обучението по дирижиране от клавиър, като процесите на тяхното формиране пряко се свързват с фиксирането, описанието и оценяването им. Анализът на действията, съставляващи изведените компетенции, направи възможно отделянето на критерии, които могат да бъдат използвани при оценка ефективността на формирането на тази компетентност на студентите:

- анализ и мониторинг на диригентските и организационните дейности;
- диагностика и оценка на собствените действия, позволяващи рефлексивно да планира и оценява процеса и резултата на своето практическо обучение, и ефективността на образователния процес;
- вземане на решения в музикално-изпълнителските и диригентски ситуации;
- лидерство, управление на собствените знания, познавателни, изследователски, независими и учебни дейности;
- самоуправление и самочувствие на студентите.

Комплексната оценка на развитието на компетенциите на студентите, осъществявана чрез балово-рейтинговата система, осигурява прозрачността и поддържането на обратна връзка на преподавател – студент в учебно-възпитателния процес.

Изводи с практико-приложен характер и значимост

Практическата значимост на резултатите от направеното изследване се състои във възможността за използването им като *основа* за проектиране и организиране на обучението на студентите и *система* от взаимосвързани помежду си творчески форми на взаимодействие с произведение на музикалното изкуство.

Те могат да послужат в качеството си на основа за проектиране и организация на обучението на студентите по дирижиране, осъществявани като система от взаимосвързани помежду си творчески форми на работа.

Изградената диригентска компетентност и съответните ѝ компетенции осигуряват праксиологическото осмисляне на цялостния и разнообразно протичащ процес на обучението по дирижиране, при което всяко теоретично знание се осмисля не само в абстрактно-познавателен, но и в практико-приложен план.

Съизмеримостта на компетенциите дава възможност във всеки един момент от учебния процес, не само да се отчете нивото на овладяване на учебния материал, както от всеки студент, така и от групата като цяло, но и да се установят причините за недостатъчното им овладяване, което определя пътя, методите за коригиране.

ПРИНОСНИ МОМЕНТИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Определена е характеристиката на дирижирането като организирано пространство на взаимодействие с музикалното изкуство.

2. Разработена е научно обоснована и приложима методическа система за формиране на диригентската компетентност на студентите, която дава възможност за прилагане на диригентската техника и диригентските дейности в бъдещата им работа като учители по музика, по посока на взаимодействие с музикалното изкуство.

3. Разработената образователна технология „портфолио“ осигурява поетапното овладяване на знанията и уменията и позволява непрекъснат контрол и оценка на всеки студент в целия период на обучение по дирижиране.

4. Приложената балово-рейтингова система за оценяване нивото на придобитите компетенции като точна, обективна и оперативна технология за контрол и оценка на знанията и уменията на студентите дава възможност за проследяване на постиженията им по дирижиране в продължение на целия учебен процес, както и на динамиката на формиране и развитие на диригентските компетенции за взаимодействие с музикалното изкуство на всеки студент.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. *Съвременни проблеми на хоровото изкуство в България. Хоровите формации и младите диригенти.* В: Естетически ценности и възпитание (материали от кръгла маса), с. 159-163. Университетско издателство, Шумен, 2016.
2. *Пространство на взаимодействие с музикалното изкуство*". В: VII Международна научна конференция „Техника. Технологии. Образование. Сигурност”, ТОМ 2, с. 181-183. Велико Търново, 2019.
3. *Организация на пространството на взаимодействие на бъдещите учители по музика с музикалното изкуство.* В: VII Международна научна конференция „Техника. Технологии. Образование. Сигурност”, ТОМ 2, с. 184-186. Велико Търново, 2019